

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

กรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2551-2565) ของสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มีแนวทางการพัฒนาเยาวชนและนักศึกษา โดยการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ในรูปแบบของทักษะชีวิต ทักษะสังคม สมรรถนะพื้นฐานที่ข้ามพ้นความรู้วิชาการที่หาไม่ได้จากการเรียนในห้องเรียน ส่งเสริมการเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2552)

พื้นที่ที่สาม (Third Place) คือสถานที่ที่มีการพบปะสังสรรค์มีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่มคน เป็นที่ที่มีความเป็นกันเองของกลุ่มคนและกิจกรรมหลักคือการพูดคุยสนทนากัน เป็นพื้นที่ที่ไม่ใช่ที่บ้านหรือที่ทำงาน เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อชุมชน เป็นสถานที่ที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน เป็นสถานที่สร้างมิตรภาพระหว่างกัน โดยไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดเสียความเป็นส่วนตัว ที่ซึ่งไม่มีใครเป็นผู้เหย้าหรือผู้เยือนของกันและกัน ที่ซึ่งเป็นอิสระต่อการมาและจากไป จากคุณลักษณะดังกล่าวของพื้นที่ที่สามมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของพื้นที่การเรียนรู้แบบมีปฏิสัมพันธ์ภายในมหาวิทยาลัยตามแนวทางการพัฒนาของภาครัฐสำหรับนักศึกษาชีวิตในรั้วมหาวิทยาลัยนั้น เป็นชีวิตที่ใกล้เคียงกับการเป็นชุมชนที่สุดที่จะมีประสบการณ์การเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคม หากชีวิตในชุมชนและการมีส่วนร่วมในชุมชนนั้นมีความสำคัญต่อการเรียนรู้ของนักศึกษา การสนับสนุนให้มีพื้นที่กิจกรรมหรือพื้นที่ที่สามที่เหมาะสมในแต่ละชุมชนมหาวิทยาลัยย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งกับตัวนักศึกษาและชุมชนเอง (Oldenburg, 1989)

การเรียนของนักศึกษาในมหาวิทยาลัย นอกจากในห้องเรียนแล้วการพบปะพูดคุยกันเองระหว่างนักศึกษา อาจารย์ และบุคคลอื่นอย่างอิสระหรืออย่างไม่เป็นทางการมีส่วนช่วยในการเรียนรู้ด้านการปรับตัวของนักศึกษา และการเรียนรู้ในความรับผิดชอบต่อชุมชน การที่นักศึกษาได้มีโอกาสสนทนาอย่างอิสระนั้นนอกจากจะมีส่วนช่วยสร้างเสริมพัฒนาการของนักศึกษาแล้ว ชุมชนของมหาวิทยาลัยเองยังได้ถูกสร้างขึ้นในพื้นที่การสนทนา แต่ทั้งนี้พื้นที่กิจกรรมในหลาย ๆ มหาวิทยาลัยกลับขาดการเข้าไปใช้งานหรือมีการใช้งานอย่างเบาบางไม่เกิดประโยชน์อย่างเต็มที่ คุณลักษณะที่บ่งชี้ปัญหาของมหาวิทยาลัยที่ขาดพื้นที่ที่สามมี 2 ประการดังนี้

1. วิกฤตชุมชน คือลักษณะของชุมชนในมหาวิทยาลัยที่มีอันตรายของอาชญากรรม หรือการละเมิดทางเพศสูงขึ้น มีร่องรอยการทำลายหรือการใช้พื้นที่ส่วนกลางอย่างผิด ๆ

2 . พื้นที่ส่วนกลางที่ทางมหาวิทยาลัยจัดเตรียมไว้กลับมีการใช้สอยที่ไม่เต็มที่อย่างที่ควร มีความห่างเหินกันของนักศึกษา บรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยเงียบเหงากว่าที่ควรจะเป็น (Oldenburg, 1997)

จากคุณลักษณะปัญหาที่บ่งชี้อย่างหนึ่งอย่างใดดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงการขาดพื้นที่ที่สามภายในชุมชนมหาวิทยาลัยนั้น ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาทางมหาวิทยาลัยต้องพิจารณาพื้นที่ฟูบรยากาศของการเรียนรู้ภายในชุมชนนอกเหนือจากภายในห้องเรียน ต้องส่งเสริมให้เกิดการพบปะกันอย่างไม่เป็นทางการของคนในชุมชน ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์พูดคุยสนทนากันอย่างอิสระ บรรยากาศของการเรียนรู้จึงจะเกิดขึ้น ปัญญาชนจึงจะเกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตามสถานที่ที่เหมาะสม มีความสำคัญต่อการเกิดกิจกรรมและพฤติกรรมของชุมชน การจัดเตรียมพื้นที่ที่เหมาะสมจะมีส่วนช่วยให้เกิดพฤติกรรมหรือกิจกรรมตามพื้นที่ที่จัดเตรียมนั้น ๆ ดังนั้นการที่จะส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์พูดคุยสนทนากันอย่างอิสระของคนในชุมชน ทางมหาวิทยาลัยจึงต้องจัดเตรียมพื้นที่ที่เกื้อหนุนต่อการเกิดกิจกรรมหรือพฤติกรรมให้เพียงพอและเหมาะสม (Oldenburg, 1997)

ชุมชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) มีคุณลักษณะของปัญหาภายในชุมชนหลายประการที่มีแนวโน้มถึงการขาดพื้นที่สำหรับกิจกรรมตัวและมีปฏิสัมพันธ์สนทนากันอย่างอิสระ คือมีอาชญากรรม การล่วงละเมิดทางเพศ จากหลักฐานปรากฏในหน้าข่าวหนังสือพิมพ์ข่าวสด วันที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2551 หรือการแจ้งข่าวอาชญากรรมหรือการเตือนภัยภายในชุมชนเองทางเว็บไซต์ www.bis.in.th วันที่ 21 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2552 และทางเว็บไซต์ www.engr.tu.ac.th วันที่ 16 กันยายน พ.ศ. 2546 รวมทั้งสภาพบรรยากาศในมหาวิทยาลัยตามการสังเกตการณ์โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 1-20 กันยายน พ.ศ. 2552 ช่วงเวลา 15.00-18.00 น. นักศึกษามีความห่างเหินกัน มีการจับกลุ่มรวมตัวกันทำกิจกรรมไม่มากเท่าที่ควร การจับกลุ่มรวมตัวกันส่วนใหญ่จะอยู่บริเวณพื้นที่ส่วนกลางของมหาวิทยาลัย และได้หอพักรอบมหาวิทยาลัย พื้นที่โรงอาหารกลางนอกเหนือจากช่วงการใช้สอยหลักก็จะมีนักศึกษาเข้ามาใช้ประโยชน์ไม่มากนัก ส่วนของห้องสมุดกลางพื้นที่ส่วนชั้นสองมีการใช้สอยอย่างเบาบาง จากคุณลักษณะตามที่ประจักษ์ข้างต้นมีความสอดคล้องกับคุณลักษณะของปัญหาของมหาวิทยาลัยที่ขาดพื้นที่ที่สามเพื่อแก้ปัญหาดังที่กล่าวมาทางมหาวิทยาลัยจำเป็นต้องฟื้นฟูบรรยากาศพื้นที่การเรียนรู้อย่างอิสระภายในชุมชน ต้องส่งเสริมให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์กันภายในชุมชนให้มากขึ้นนอกจากในห้องเรียนทั้งนักศึกษา อาจารย์ และบุคคลากร และทั้งนี้หากทางมหาวิทยาลัยดำเนินการตามเหตุผลที่กล่าวมาแล้วก็必将มีความสอดคล้องกับ

นโยบายพัฒนาการศึกษาระดับอุดมศึกษาของภาครัฐที่ให้สนับสนุนให้เพิ่มพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียนในชุมชนมหาวิทยาลัย งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาหาแนวทางการพัฒนาพื้นที่ที่ส่งเสริมให้เกิดปฏิสัมพันธ์กันของชุมชนเกิดการเรียนรู้มากกว่าภายในห้องเรียนโดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีคุณลักษณะพื้นที่ที่สามมาเป็นแนวทางการศึกษาและพัฒนาโดยทำการศึกษาเชิงสำรวจเพื่อศึกษาความคิดเห็นของชุมชนต่อคุณลักษณะทางกายภาพต่างๆ ตามกรอบแนวคิดคุณลักษณะพื้นที่ที่สามของ Dr. Ray Oldenburg เพื่อใช้เป็นแนวทางการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้นอกห้องเรียนภายในมหาวิทยาลัยตามนโยบายภาครัฐต่อไป

1.2 ประเด็นปัญหาที่ทำการศึกษา

1. คุณลักษณะของพื้นที่กิจกรรมของชุมชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของพื้นที่ที่สามตามกรอบแนวคิดคุณลักษณะพื้นที่ที่สามของ Dr. Ray Oldenburg อย่างไร
2. ความต้องการของชุมชนต่อลักษณะทางกายภาพของพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนให้เกิดพื้นที่ที่สามภายในชุมชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) ตามกรอบแนวคิดคุณลักษณะพื้นที่ที่สามของ Dr. Ray Oldenburg จะมีคุณลักษณะอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคุณลักษณะที่ประจักษ์ของพื้นที่กิจกรรมภายในชุมชน นมหาวิทยาลัย - ธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) ตามกรอบแนวคิดคุณลักษณะพื้นที่ที่สามของ Dr. Ray Oldenburg
2. เพื่อสำรวจความต้องการของชุมชนต่อคุณลักษณะทางกายภาพ ของพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนให้เกิดพื้นที่ที่สามภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) ตามกรอบแนวคิดคุณลักษณะพื้นที่ที่สามของ Dr. Ray Oldenburg

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยของการศึกษานี้ประกอบด้วย 2 ส่วนคือ ขอบเขตของการสำรวจพื้นที่กิจกรรมและขอบเขตของการศึกษาความต้องการของชุมชนทั้งนี้มีรายละเอียดดังนี้

1. ขอบเขตทางกายภาพของพื้นที่ทำการสำรวจ คือ ขอบเขตภายในพื้นที่ชุมชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) อันได้แก่ ทางทิศเหนือติดกับแนวเขตสถาบันเทคโนโลยี AIT

ทางทิศตะวันออกติดถนนพหลโยธิน ทางทิศใต้ติดถนนเชียงใหม่ และทางทิศตะวันตกติดถนน
เอเซียเนเกมส์

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาคุณลักษณะที่ประจักษ์ของพื้นที่กิจกรรม
ภายในชุมชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) ตามกรอบคุณลักษณะพื้นที่ที่สาม

2.1 ประชากรศึกษาคือ พื้นที่กิจกรรมต่างๆภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
(ศูนย์รังสิต) ขนาดพื้นที่โดยรวม 2,749 ไร่ ที่อยู่ในขอบเขตทางกายภาพดังนี้คือ พื้นที่กิจกรรมที่มี
ลักษณะเป็นพื้นที่ที่อยู่ในระยะรัศมี 50 เมตร ของกลุ่มอาคารคณะวิชาและอาคารหอพัก และเป็น
พื้นที่กิจกรรมที่มีการรวมตัวกันของชุมชนอย่างอิสระเป็นประจำและมีกิจกรรมหลักอย่างหนึ่งคือ
การสนทนา

2.2 กลุ่มตัวอย่างคือพื้นที่กิจกรรมภายใน 6 อาคารดังนี้อาคารเรียนกลุ่มสังคมศาสตร์
อาคารเรียน รวมสังคมศาสตร์ อาคารสถาบันเทคโนโลยีนานาชาติสิรินธร อาคารคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์และการผังเมือง อาคารปิยชาติ และอาคารบรรยายเรียนรวม 1

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการสำรวจความต้องการของชุมชนต่อคุณลักษณะ
ทางกายภาพของพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนให้เกิดพื้นที่ที่สาม

3.1 ประชากรศึกษาคือ ชุมชนภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) ที่มี
หน้าที่หลักสัมพันธ์กับมหาวิทยาลัยโดยตรงอันได้แก่อาจารย์ บุคลากรและนักศึกษาในมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) รวมเป็นจำนวนประชากรทั้งสิ้น 32,666 คน

3.2 กลุ่มตัวอย่างคือ กลุ่มคนภายในพื้นที่กลุ่มอาคารแต่ละคณะวิชา โดยผู้วิจัย
คัดเลือกมาศึกษาโดยวิธีการ เลือกแบบบังเอิญ ในจำนวนที่สัมพันธ์เป็นสัดส่วนเดียวกับกลุ่ม
ประชากรที่ทำงานในกลุ่มอาคารนั้น ๆ จำนวนทั้งสิ้น 389 คน

1.5 ข้อจำกัดของการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยนี้ทำการศึกษากิจกรรมและพฤติกรรมของประชากรที่อยู่ในชุมชน
มหาวิทยาลัยซึ่งมีความหลากหลายของกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลา ทั้งกิจกรรมทางการศึกษาเอง
หรือกิจกรรมทางสันตนาการ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้มีผลต่อพฤติกรรมของชุมชนหรือกลุ่มตัวอย่างใน
การเข้าใช้พื้นที่กิจกรรมที่ทำการสำรวจ เช่น ในช่วงการสอบ การซ่อมเชียร์ ปิดเทอม การรับน้อง
หรือกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นพิเศษมีผลทำให้พฤติกรรมของผู้ที่เข้ามาใช้พื้นที่กิจกรรมที่ทำการสำรวจ
น้อยกว่าที่ควรจะเป็น ซึ่งอาจมีผลทำให้พื้นที่ที่มีการรวมตัวกันเป็นประจำอาจจะว่างเปล่าใน
ช่วงเวลานั้น ๆ งานวิจัยชิ้นนี้จึงพยายามหลีกเลี่ยงช่วงเวลาในการเข้าสำรวจพื้นที่ที่จะมีผลกระทบ

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น แต่เนื่องด้วยความหลากหลายของกิจกรรมในแต่ละคณะหรือของมหาวิทยาลัยเอง จึงมีข้อจำกัดในการที่จะหลีกเลี่ยงไม่ให้มีกิจกรรมใดเลยที่ทำให้เกิดการโน้มเอียงของพฤติกรรมได้โดยสิ้นเชิง

1.6 กรอบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อหากรอบแนวทางการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต) ที่สนับสนุนให้เกิดพื้นที่ที่สาม โดยมีกรอบแนวทางการศึกษา 3 แนวทางคือ

1. ศึกษาคุณลักษณะพื้นที่ที่สามตามทฤษฎีของ Dr. Ray Oldenburg ศึกษาคุณลักษณะทางกายภาพและคุณลักษณะของกิจกรรมหรือพฤติกรรมของคุณลักษณะต่าง ๆ ภายในพื้นที่ที่สามทั้ง 8 คุณลักษณะคือ

- 1.1 พื้นที่ตรงกลาง (On the Neutral Ground)
- 1.2 พื้นที่ที่มีความเสมอภาค (The Leveler)
- 1.3 พื้นที่ที่มีกิจกรรมหลัก คือ การสนทนา (Main Activity is Conversation)
- 1.4 พื้นที่ที่มีการเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก (Accessibility and Accommodation)
- 1.5 พื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มาประจำ (Regulars)
- 1.6 พื้นที่ที่มีรูปลักษณ์ที่ธรรมดา (Low Profile)
- 1.7 พื้นที่ที่มีบรรยากาศอารมณ์สนุกสนาน (Mood is Playfull)
- 1.8 พื้นที่ที่เป็นเหมือนบ้านที่อยู่นอกบ้าน (A Home Away From Home)

2. การศึกษาคุณลักษณะพื้นที่กิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยประเมินความสอดคล้องกับคุณลักษณะพื้นที่ที่สามใน 2 ส่วนคือ คุณลักษณะทางกายภาพและคุณลักษณะของกิจกรรมหรือพฤติกรรม

3. ศึกษาความต้องการของชุมชนต่อคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่กิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยที่สนับสนุนให้เกิดพื้นที่ที่สาม โดยทำการศึกษาคุณลักษณะทางกายภาพใน 2 ส่วนคือ คุณลักษณะทางกายภาพที่รองรับกิจกรรมและคุณลักษณะทางกายภาพที่เกื้อหนุนกิจกรรม โดยผลการศึกษาที่ได้ทั้ง 3 ส่วนจะเป็นแนวทางในการหาข้อสรุป แนวทางการพัฒนาทางกายภาพพื้นที่กิจกรรมภายในมหาวิทยาลัยที่สนับสนุนให้เกิดพื้นที่ที่สาม

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ทราบถึงจุดเหมือนและจุดต่างของคุณลักษณะของพื้นที่กิจกรรมภายในชุมชน กับคุณลักษณะของพื้นที่ที่สามตามกรอบแนวคิดคุณลักษณะพื้นที่ที่สามของ Dr.Ray Oldenburg เพื่อใช้ประกอบการพิจารณาหาแนวทางการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมภายในมหาวิทยาลัย ที่สนับสนุนให้เกิดพื้นที่ที่สาม
2. ได้ทราบถึงคุณลักษณะของกิจกรรมและพฤติกรรมของชุมชนภายในพื้นที่ในหลาย ๆ ลักษณะ
3. ได้ทราบถึงคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่กิจกรรมที่สนับสนุนให้เกิดพื้นที่ที่สามที่จะนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมของชุมชน
4. ได้ทราบข้อแตกต่างระหว่างสภาพที่เป็นอยู่จริงของพื้นที่กิจกรรมภายในชุมชนกับความต้องการคุณลักษณะทางกายภาพของพื้นที่กิจกรรม เพื่อนำมาพิจารณาหาแนวทางการพัฒนาพื้นที่กิจกรรมภายในชุมชนที่มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับพื้นที่ที่สาม

1.8 คำจำกัดความ

1. ชุมชน หมายถึง ชุมชนมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต)อันประกอบด้วย นักศึกษา อาจารย์ และบุคลากรของมหาวิทยาลัย
2. มหาวิทยาลัย หมายถึง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต)
3. พื้นที่กิจกรรม หมายถึง พื้นที่ที่ชุมชนมารวมตัวกันมีปฏิสัมพันธ์สนทนาหรือทำกิจกรรมใดหนึ่ง ๆ ตามความมุ่งหมายของการจัดเตรียมพื้นที่นั้น ๆ หรือตามพฤติกรรมของชุมชนเองโดยพฤติกรรมหรือกิจกรรมหลักอย่างหนึ่ง คือการสนทนา
4. พื้นที่ที่สามมาจากคำศัพท์ภาษาอังกฤษคำว่า “Third Place” บัญญัติโดยนักสังคมศาสตร์ชาวอเมริกัน Dr. Ray Oldenburg หมายถึง สถานที่ที่มีการพบปะสังสรรค์ที่มีความเป็นกันเองของชุมชนและกิจกรรมหลักคือการพูดคุยสนทนากัน เป็นพื้นที่ที่ไม่ใช่ที่บ้านหรือที่ทำงาน เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญต่อชุมชน เป็นสถานที่ที่มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน เป็นสถานที่สร้างมิตรภาพระหว่างกัน โดยไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดเสียความเป็นส่วนตัว ที่ที่ซึ่งไม่มีใครเป็นผู้เฝ้าและผู้เฝ้าของกันและกัน ที่ซึ่งเป็นอิสระต่อการมาและจากไปมี
5. แนวความคิดพื้นที่ที่สาม หมายถึง คุณลักษณะของพื้นที่ที่สามตามแนวความคิดของ Dr. Ray Oldenburg

6. พื้นที่ทำงาน หมายถึง พื้นที่เรียนของนักศึกษาหรือพื้นที่ทำงานของอาจารย์หรือบุคลากร
7. นักศึกษา หมายถึง นักศึกษาภาคปกติของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต)
8. อาจารย์ หมายถึง อาจารย์และบุคลากรประจำของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (ศูนย์รังสิต)
9. คุณลักษณะพื้นที่ที่สาม หมายถึง คุณลักษณะ 8 ประการของคุณลักษณะพื้นที่ที่สาม อันได้แก่ พื้นที่ตรงกลาง พื้นที่ที่มีความเสมอภาค พื้นที่ที่มีกิจกรรมหลักคือการสนทนา พื้นที่ที่มีการเข้าถึงได้ง่ายและสะดวก พื้นที่ที่มีกลุ่มคนที่มาประจำ พื้นที่ที่มีรูปปลั๊กอินที่ธรรมดา พื้นที่ที่มีบรรยากาศอารมณ์สนุกสนาน และพื้นที่ที่เป็นเหมือนบ้านที่อยู่นอกบ้าน

ภาพที่ 1.1

กรอบการวิจัยการวิจัย

